

lezbahachuvannya" [Improving the energy efficiency of the plant using waste coal]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.06.01, 1998.*

Shaforostova, M. M. "Udoskonalennia derzhavnoho upravlinnia povodzhenniam z vidkhodamy na osnovi rozvytku funktsii ekolohichnoho audyta" [Improving governance waste management through the development of environmental audit functions]. *Avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02, 2006.*

Samoilik, M. S. "Ekonomichniy mekhanizm upravlinnia sferoiu povodzhennia z tverdymy pobutovymy vidkhodamy na rehionalnomu rivni" [The economic mechanism of the treatment

of solid waste management at the regional level]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05, 2010.*

Shevchenko, T. I. "Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia ekoloho-orientovanoi systemy upravlinnia vtorynnymy resursamy" [Organizational-economic bases of formation of ecology-oriented system of secondary resources]. *Avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.06, 2011.*

Sopko, V. V., and Petryk, O. M. *Oblik vytrat i kalkuliatsiia sobivartosti produktsii u promyslovosti* [Cost accounting and calculation of production costs in the industry]. Kyiv: Tekhnika, 2006.

УДК336.27:336.5

БОРГОВИЙ МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ

© 2015 КУЧЕР Г. В.

УДК336.27:336.5

Кучер Г. В. Борговий механізм фінансування державних витрат

Розкрито теоретичні та практичні аспекти функціонування боргового механізму фінансування державних витрат. Запропоновано теоретичне узагальнення його сутності, структури та визначено особливості функціонування в Україні. Деталізовано специфіку реалізації боргової політики держави через борговий механізм фінансування державних витрат. Визначено особливості дотримання принципів кредитування в системі державного кредиту. Акцентовано увагу на доцільність застосування боргового механізму фінансування державних витрат на розвиток і комплексного підходу до фінансування державних проектів. Визначено важливість урахування специфіки ризик-менеджменту державного боргу, який у сукупності з плануванням та прогнозуванням тенденцій державного боргу та структури боргового портфеля забезпечує своєчасність та повноту фінансування бюджетних витрат, мінімізацію вартості запозичення коштів та підвищення ефективності управління державним боргом. Розкрито тенденції фінансування дефіциту державного бюджету, кількісні та якісні параметри його впливу на накопичення державного боргу.

Ключові слова: боргова політика, державний борг, дефіцит бюджету, державний кредит, управління державним боргом, борговий механізм фінансування державних витрат, економічний розвиток, бюджетні витрати.

Рис.: 3. **Бібл.:** 15.

Кучер Галина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Київський національний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: galinakucher@bigmir.net

УДК 336.27:336.5

Кучер Г. В. Долговой механизм финансирования государственных расходов

Раскрыты теоретические и практические аспекты функционирования долгового механизма финансирования государственных расходов. Предложено теоретическое обобщение сущности, структуры и определены особенности его функционирования в Украине. Детализована специфика реализации долговой политики государства через долговой механизм финансирования государственных расходов. Определены особенности реализации принципов кредитования в системе государственного кредита. Акцентировано внимание на целесообразность применения долгового механизма финансирования государственных расходов на развитие и комплексного подхода к финансированию государственных проектов. Определена важность учета специфики риск-менеджмента государственного долга, который, в совокупности с планированием и прогнозированием тенденций государственного долга и структуры долгового портфеля, обеспечивает своевременность и полноту финансирования бюджетных расходов, минимизацию стоимости заимствования средств и повышение эффективности управления государственным долгом. Раскрыты тенденции финансирования дефицита бюджета, количественные и качественные параметры его влияния на накопление государственного долга.

Ключевые слова: долговая политика, государственный долг, дефицит бюджета, государственный кредит, управление государственным долгом, долговой механизм финансирования государственных расходов, экономическое развитие, бюджетные расходы.

Рис.: 3. **Библ.:** 15.

Кучер Галина Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, Киевский национальный торговельно-экономический университет (ул. Кіото, 19, Киев, 02156, Україна)

E-mail: galinakucher@bigmir.net

UDC 336.27:336.5

Kucher G. V. The Debt Mechanism for Financing Public Expenditures

Theoretical and practical aspects of functioning of the debt mechanism for financing public expenditures have been disclosed. A theoretical generalization of its essence and structure has been suggested, features of its functioning in Ukraine have been determined. Specificity of implementation of the State debt policy through the debt mechanism for financing public expenditure has been detailed. Characteristics of the implementing principles of crediting in the system of public credit have been defined. Special attention is paid to the expediency of implementing the debt mechanism for financing public expenditures on development and the integrated approach to financing of public projects. Importance of taking into account the specificity of risk management of public debt has been determined, which, in conjunction with the planning and forecasting of trends of public debt as well as the structure of the debt portfolio, ensures the timeliness and completeness of financing the budgetary expenditures, minimizing cost of the means borrowing and to improve efficiency of the management of public debt. Trends of financing a budgetary deficit, quantitative and qualitative parameters of its effect on the accumulation of public debt have been disclosed.

Key words: debt policy, national debt, budget deficit, public credit, national debt management, debt mechanism for financing public expenditures, economic development, budgetary expenditures.

Pic.: 3. **Bibl.:** 15.

Kucher Galina V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Kyiv National University of Trade and Economy (vul. Kіoto, 19, Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: galinakucher@bigmir.net

Фінансування економіки за допомогою запозичень має особливості та наслідки, що залежать від боргової політики держави та ефективності боргового механізму, сукупності інших внутрішніх і зовнішніх чинників, які визначають джерела, умови, заходи, напрями боргового фінансування. Воно відбувається в контексті реалізації пріоритетних напрямів фінансової політики держави та потребує врахування інтересів, потреб реальних і потенційних можливостей учасників кредитних відносин, що впливає на функціонування системи державного кредиту, формування дієвого та результативного механізму боргового фінансування державних витрат.

Актуальним є питання використання державних запозичень як інструменту стимулювання соціально-економічного зростання через механізм боргового фінансування та державного кредиту в цілому, що дозволяє не лише забезпечувати стабільність функціонування фінансової та грошово-кредитної сфер, але й спрямовувати кредитно-інвестиційні ресурси на фінансування пріоритетних цілей, завдань, галузей і секторів економіки. Питання боргового фінансування державних витрат широко обговорюються науковцями, розкриваються окремі його особливості й напрями, методи та інструменти. Важливим є систематизація та узагальнення підходів до формування та функціонування боргового механізму фінансування державних витрат.

Теоретичні засади фінансування бюджетного дефіциту знайшли своє відбиття в працях зарубіжних економістів, серед яких: М. Афанасьєв, Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Дж. Кейнс, А. Лернер, Р. Масгрейв, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, В. Танзі, М. Фрідмен та інші. Питанням державного боргу та боргового фінансування державних витрат у контексті реалізації фінансової політики держави присвячено роботи таких українських вчених, як: О. І. Барановський, Т. П. Вахненко, І. О. Лютий, І. О. Луніна, В. М. Федосов, І. Я. Чугунов та інших.

Забезпечення результативності боргової політики за умов стійкого нарощування державних боргів і, відповідно, боргового навантаження потребує забезпечення системного підходу до механізму її реалізації, що і визначило *мету* даної роботи – розкриття складових і особливостей боргового механізму фінансування державних витрат і визначення напрямів його вдосконалення в Україні.

Боргова політика має відображати не лише інтенси держави, особливості та потреби національної економіки, але й міжнародні тенденції та пріоритети світової спільноти для забезпечення сталого розвитку. Шляхом розробки й реалізації боргової політики держава може забезпечити захист національної економічної, фінансової та банківської систем, формувати превентивні заходи щодо уникнення та подолання негативних наслідків ризиків, що періодично виникають на фінансовому ринку.

Державна боргова політика має враховувати державний борг не лише як зобов'язання, але й як інструмент фінансування відновлення та розвитку економіки та суспільства, а це можливо за умов формування ефективного боргового механізму держави. Останній забезпечує реалізацію фінансово-кредитної політики в по-

точному періоді та на перспективу з урахуванням пріоритетів стратегічного розвитку держави [2]. Відповідно до державної боргової політики уповноважені органи фінансового та грошово-кредитного регулювання планують, узгоджують та затверджують умови залучення та перерозподілу фінансових активів із урахуванням їхньої строковості, визначеного нормами права інструментарію, джерел і валют формування та напрямів і результативності використання. При цьому можуть застосовуватися методи й важелі стимулюючого та стримуючого характеру, відповідно до ситуації, стратегічних пріоритетів та норм національного права.

Фінансування розвитку через борговий механізм дозволяє не лише використати державні інститути та важелі для акумулювання ресурсів дрібних інвесторів, перерозподіляти ВВП і ресурси із зовнішніх джерел, але й стимулювати співпрацю різних учасників ринку для реалізації стратегічних цілей та завдань держави.

Враховуючи важливість, складність, наслідки боргового фінансування та відповідальність держави перед сучасними та майбутніми поколіннями щодо формування боргового тягаря, управління державним боргом, його механізм має органічно поєднуватися та узгоджуватися з управлінням усією фінансово-кредитною системою держави.

Борговий механізм фінансування державних витрат відображає сукупність економіко-організаційних і правових форм, методів, важелів і інструментів управління державним боргом, спрямованих на задоволення потреб у додаткових фінансових ресурсах та ефективне, результативне використання залучених коштів шляхом фінансування державних програм, забезпечення своєчасного, у повному обсязі обслуговування й погашення державного боргу, регулювання боргового навантаження та мінімізації відповідних ризиків (*рис. 1*) [4, 5, 9, 10].

Борговий механізм фінансування державних витрат необхідно розглядати як складову фінансово-бюджетного механізму держави, що має специфічні елементи та причинно-наслідкові зв'язки взаємодії. Він характеризується кількісними та якісними параметрами функціонування [9, 10]. Якісні параметри – відображають умови, порядок, терміни та вартість залучення, використання, обслуговування кредитних ресурсів, структуру державного боргу та боргового портфеля, особливості фінансування витрат з обслуговування й погашення державного та гарантованого державою боргу; сформовані та потенційні ризики (фінансові, кредитні, валютні, боргові тощо); боргове навантаження держави та індикатори, що його визначають; можливості застосування методів активного управління державним боргом та таких, що впливають на його скорочення; ефективність та результативність боргового фінансування державних витрат тощо.

Формування дієвого та ефективного боргового механізму потребує затвердження узгодженої й прогнозованої боргової політики держави та передбачає використання загальносвітових надбань з даних питань і національних особливостей з метою забезпечення багатоваріантності використання різних джерел, методів,

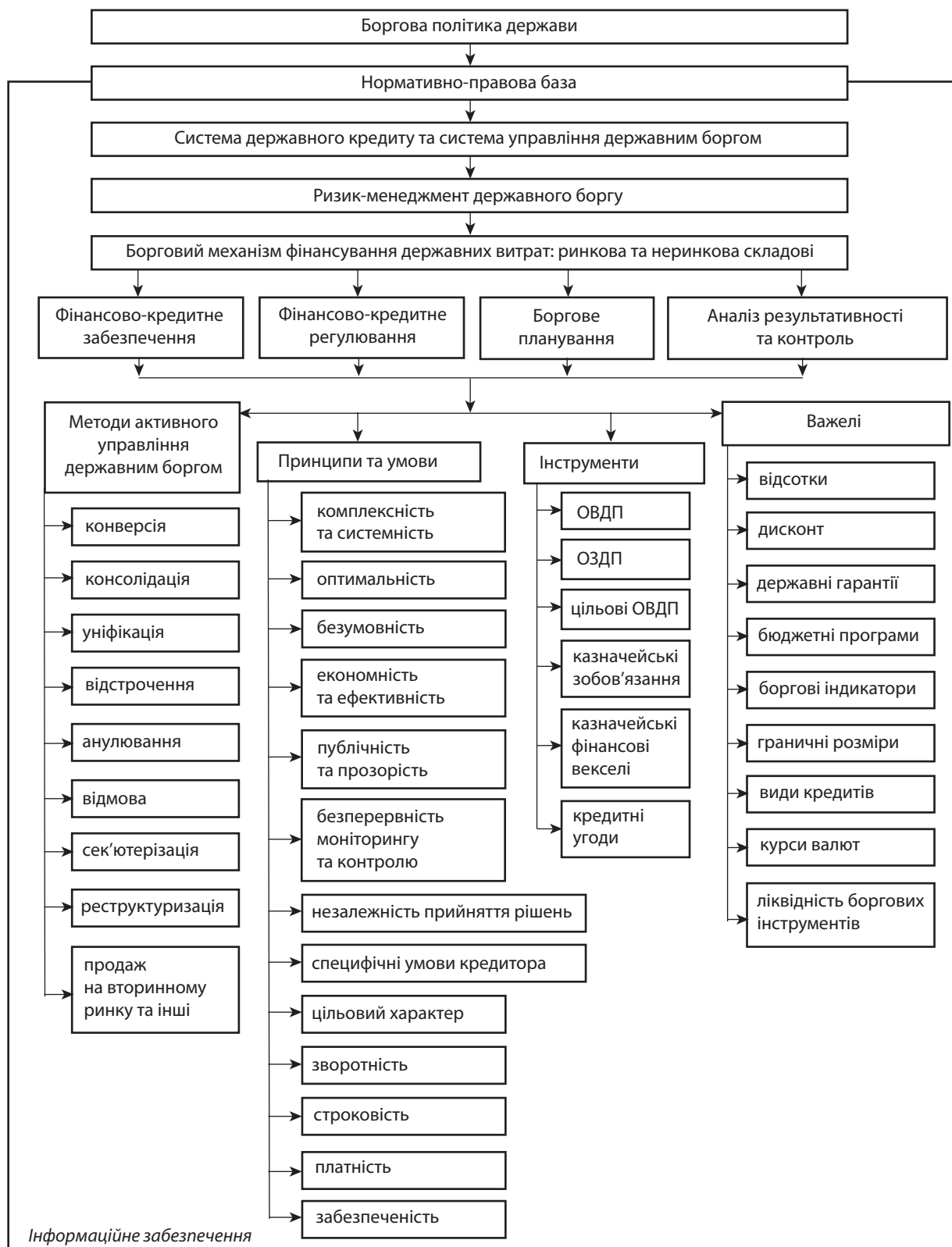

Рис. 1. Борговий механізм фінансування державних витрат

інструментів тощо. Системний та комплексний підхід до формування боргового механізму потребує врахування науково обґрунтованих концепцій управління фінансово-кредитною системою в цілому, державним кредитом і державним боргом зокрема, загальних і специфічних факторів, що відображають тенденції розвитку економіки (як національної, так і світової), а також

потребують застосування відповідних методів, форм та інструментів [9].

Особливості формування та реалізації проектів, що фінансуються через систему державного кредиту, впливають на методи, форми, інструменти, важелі та засоби перерозподілу кредитних ресурсів, що використовуються в межах існуючого правового поля.

Нормативно-правова база забезпечує формування відповідних умов, повноважень, приписів, можливостей та засад функціонування системи державного кредиту та управління державним боргом відповідно до боргової та фінансово-кредитної політики держави. Вона формується в межах різних рівнів правового поля: національного, міжнародного чи правового поля конкретної країни, відповідно до сформованих домовленостей між позичальником (або гарантом таких кредитів) і кредитором (інвестором).

Державні запозичення на внутрішньому та зовнішніх ринках надаються, обслуговуються та погашаються відповідно до укладених угод чи випущених боргових зобов'язань у національній валюті чи валюті країни-кредитора, чи третьої (іншої) країни, а також міжнародних розрахункових одиницях. Запозичення на внутрішньому ринку в іноземних валютах (якщо це дозволяється законодавством країни) у сукупності впливають на боргові ризики, валютну структуру державного боргового портфеля та визначають необхідність накопичення достатніх обсягів валютних резервів відповідно до валютної структури боргу.

Використання державних боргових інструментів дозволяє активно впливати на формування та функціонування ринків внутрішніх та зовнішніх державних позик. Через механізм дії цих ринків забезпечується рух позикових та інвестиційних капіталів. Особливе значення набуває результативність функціонування боргового механізму в умовах подорожчання та дефіциту тимчасово вільних фінансових ресурсів на внутрішньому фінансовому ринку. Уряд держави для запозичення ресурсів може використовувати ринковий, неринковий механізми та механізм публічно-приватного партнерства, що дозволяє комплексно враховувати потреби, можливості, напрями та умови залучення, використання й повернення ресурсів. Їх використання передбачає формування й відповідних наслідків: державного чи гарантованого державою боргів як боргів центрального уряду, місцевих боргів як боргів місцевих органів влади, публічних боргів місцевих громад або приватних боргів суб'єктів господарювання різних форм власності.

Важливим для підвищення результативності та ефективності боргового механізму в умовах світової глобалізації є врахування специфіки ризик-менеджменту державного боргу [15]. Ризик, пов'язаний із державним боргом (борговий ризик), – це можливість настання події (обставини) імовірного характеру, що призведе до [12]: збільшення витрат державного бюджету, пов'язаних зі збільшенням сум погашення та обслуговування державного боргу, або зменшення можливостей фінансування державного бюджету за рахунок боргових джерел. Ризик-менеджмент забезпечує мінімізацію виникнення непередбачуваних ситуацій, дозволяє їх враховувати на етапі планування та прогнозування тенденцій державного боргу та структури боргового портфеля та сприяє підвищенню ефективності боргового механізму фінансування державних витрат.

Визначальними засадами забезпечення результативності функціонування боргового механізму виступа-

ють: дотримання загальних і специфічних принципів й умов кредитування; формування узгоджених кредитних програм, обов'язків та механізмів реалізації кредитних відносин. Види, форми та механізм руху кредитних ресурсів безпосередньо залежать від відносин між кредитором і позичальником і впливають на наслідки та результативність державного кредиту. Окремі з принципів кредитування, що розглядаються як принципи управління державним боргом, було визначено наказом Міністерства фінансів України № 461 від 16.06.2010 р., яким було затверджено «Положення про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом» (на даний час цей наказ втратив силу). Це стосується принципів економності й ефективності діяльності, незалежності прийняття рішень, безперервності моніторингу та контролю, публічності та прозорості, системності, достатності та достовірності інформаційного забезпечення, оперативності, диверсифікації інструментів. Важливим є дотримання також загальних принципів кредитування: строковості, зворотності, платності, забезпеченості та цільового характеру фінансування.

Розвиток державного кредиту в Україні засвідчив певні особливості реалізації принципів кредитування: окремі з них дотримуються умовно, що залежить від кредитно-правових відносин між учасниками, конкретних умов надання ресурсів та застосовуваних інструментів залучення коштів, методів управління державним боргом тощо. Відома практика, коли кредитні ресурси надаються на пільгових умовах або без чітко визначеної дати погашення зобов'язань (так звані безстрокові папери), або ресурси надаються із наявністю «грант-елементу», що певним чином може знімати питання платності та/або зворотності, або застосовуються методи активного управління державним боргом, що впливає на повноту дотримання зазначених принципів. На міждержавному рівні при наданні таких кредитів іноді враховуються політичні та геополітичні інтереси, тому вони можуть розглядатися як політичне рішення кредитора (кредиторів), що певним чином впливає на борговий механізм їх реалізації.

Для забезпечення результативності боргового механізму фінансування державних витрат варто узгоджувати джерела, структуру та строковість надходження позикових ресурсів, оскільки це впливає на визначення інструментів запозичення, напрями та ефективність використання ресурсів і управління державним боргом в цілому.

Забезпечення ефективності боргового механізму потребує дієвого фінансового контролю та моніторингу. Контрольні заходи мають здійснюватися всіма суб'єктами кредитних відносин у межах їхніх повноважень, завдань та функцій. Контроль забезпечує своєчасність та повноту виплат, розрахунків за борговими зобов'язаннями та результативність фінансової політики держави [9, 10].

Комплексний підхід до функціонування боргового механізму фінансування державних витрат дозволяє забезпечити реалізацію окремих напрямів співробітництва [4] у контексті пріоритетів, визначених Міжнародною конференцією ООН по фінансуванню розвитку 2002 р. [11], зокрема забезпечення відповідальності на-

ціональних урядів за фінансування розвитку та забезпечення партнерських взаємовідносин з усіма зацікавленими сторонами (зокрема держави, приватного сектора та громадськості), врахування їх проблем та особливостей при розробці й реалізації стратегій, програм і проєктів, що дозволяє не лише сформувати загальні умови для отримання допомоги, але й «полегшити навантаження на країни-отримувачі, зокрема на малі країни».

Економічні реалії свідчать, що державне фінансування інвестицій в Україні скоротилося з 9,2% у 2010 р. до 5,1% ВВП у 2013 р. У 2014 р. даний показник ще більше скоротився і становив 6788 млн грн, що менше 0,5% ВВП і становив лише 3,3% від усіх капітальних інвестицій. Ресурси іноземних інвесторів займають незначну частку, яка змінювалася та становила 2,1% у 2010 р., 1,8% у 2013 р. і 2,7% у 2014 р. [7]. Ураховуючи ситуацію та потреби у фінансуванні видатків розвитку, варто активізувати роль держави в даному напрямі, забезпечити координацію й зацікавленість потенційних інвесторів.

Розвиток системи державного кредиту дозволяє подолати вади бюджетного боргового фінансування, що мали місце в попередні періоди та пов'язані з так званим «ефектом витіснення». Залучаючи вільні позичкові кошти на фінансування державного бюджету, держава вилучає з ринку ресурси, які могли б бути інвестовані у виробництво. Боргове фінансування поточних витрат бюджету призводить до зростання відсоткових ставок на ринку державних цінних паперів. Це зумовлює підвищення ставок у інших сегментах фінансового ринку, у тому числі й кредитному. Кредитні ресурси стають менш доступними для позичальників, і рівень інвестиційної активності знижується. Внаслідок скорочення інвестицій в основні виробничі фонди державне запозичення в довгостроковій перспективі скорочує рівень споживання.

Боргове фінансування поточних витрат бюджету не забезпечує зростання економіки, а, навпаки, призводить до зростання боргового навантаження бюджету, що є проявом негативних наслідків використання державного кредиту. В Україні вагомий вплив на зростання державного боргу справляють: бюджетний дефіцит, дефіцит платіжного балансу, потреби у фінансуванні військових витрат, у збільшенні валютних резервів, залежність від імпорту енергоносіїв тощо.

Тенденції та взаємозв'язок бюджетного дефіциту та державного запозичення для фінансування дефіциту бюджету відображено на *рис. 2*. Наведені данні свідчать, про те, що з 2009 р. обсяги державних запозичень мають тенденцію до зростання (при цьому ми маємо враховувати перевищення фактичних показників державного запозичення в порівнянні із запланованими), а також про зміну співвідношення обсягів запозичення коштів та обсягів витрат на погашення державного боргу.

У 2009 р. було запозичено для фінансування державного бюджету 120961,74 млн грн, а в 2014 р. – 322653,44 млн грн, тобто в 2,67 разу більше, ніж у 2009 р. За зазначений період до державного бюджету в цілому було залучено 919220,40 млн грн. Сукупні витрати на обслуговування державного боргу в цей період становили 157308,26 млн грн, а витрати на погашення боргу – 372347,24 млн грн. Таким чином, так зване «чисте залучення» коштів за даний період становило 389564,9 млн грн. Ми вважаємо, що ці кошти варто розглядати як джерело фінансування економічного розвитку країни. У зазначений період з даного джерела щорічно держава залучала коштів у розмірі 5,04% середньорічного показника ВВП за 2009–2014 рр. У практиці управління державним боргом наявність «чистого залучення» коштів свідчить про поточну результативність управління державним боргом. Але для забезпечення результативності та ефективності функціонування боргового механізму фінансування державних витрат необхідно підвищити якість боргового планування й прогнозування, враховувати віддачу та скорочувати непродуктивне використання позикових ресурсів, а також тенденції боргового навантаження.

Системний підхід до формування боргового механізму забезпечує результативність застосовуваних стратегій і методів, засади для виявлення відхилень, упущень та помилок, шляхів їхнього усунення, а також для внесення коректив до заходів із реалізації боргової політики. Оперативна оцінка стану та структури державного боргу, результативності управління державним боргом дозволяє вдосконалити процес управління державним боргом, не допускати формування «пиків» боргових виплат, що призводять до дефолту.

Боргове планування (та прогнозування) є важливими складовими боргового механізму та забезпечують розробку перспективних моделей стану державного бор-

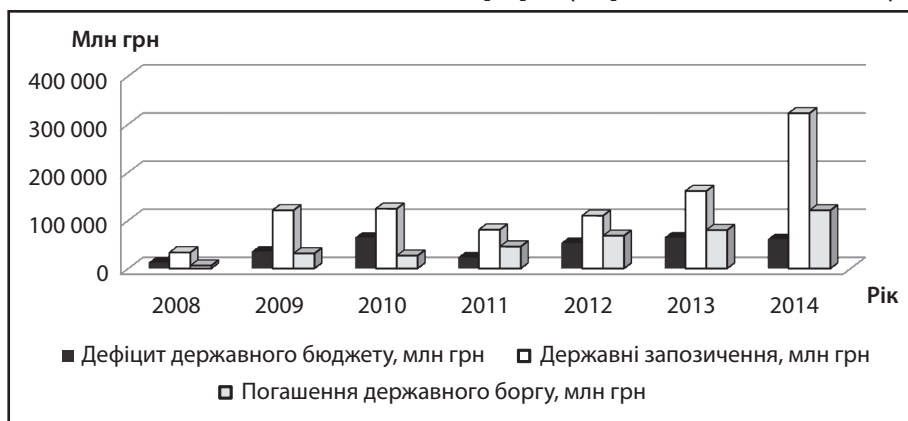

Рис. 2. Показники дефіциту Державного бюджету України та державних запозичень для його фінансування у 2009–2014 рр. [[1]]

гу відповідно до прогнозних параметрів соціально-економічного розвитку, визначення обсягів та джерел запозичення коштів для фінансування державних потреб [9, 10]. Від їх якості залежать своєчасність та повнота бюджетного фінансування, вартість запозичення коштів та ефективність управління державним боргом у цілому, результативність боргового механізму фінансування державних витрат.

Боргове прогнозування надає можливість для передбачення як наслідків реалізації впроваджуваної фінансово-кредитної політики, так і тенденцій розвитку національної економічної системи, визначення перспектив і ризиків боргового фінансування державних програм і проектів за рахунок внутрішніх та зовнішніх запозичень.

Важливе значення для оцінки результативності боргового механізму фінансування державних витрат мають не лише джерела залучення кредитних ресурсів, але й умови та особливості залучення і повернення кредитних ресурсів, що конкретизують відповідальність отримувача (платника) ресурсів та гаранта виконання боргових зобов'язань. Зазначене впливає на структуру державного та гарантованого державою боргу, зобов'язання щодо його обслуговування та погашення, а також формує боргове навантаження держави як позичальника та гаранта.

У 2008–2014 рр. (рис. 3) має місце тенденція нарощування державного та гарантованого державою боргу, що впливає на показники боргового навантаження України за останні роки [1]. Загальна сума державного та гарантованого державою боргу за даний період зростає в 5,8 рази, а частка державного боргу – з 13,79% ВВП на 31.12.2008 р. до 60,43% ВВП на кінець 2014 р. Тим самим було перевищено визначений Бюджетним кодексом України граничний рівень показника боргового навантаження.

Найбільше зростання розмірів державного боргу відбулося у 2014 р. Враховуючи, що приріст ВВП за 2014 р. становив 6,93%, а державного та гарантованого державою боргу – 88,19%, маємо загрозові темпи зростання боргів, що без відповідної економічної віддачі від вкладання кредитних ресурсів призведе до боргової кризи. За такої ситуації надзвичайно гостро стоїть питання ефективності функціонування боргового механізму фінансування економіки та бюджетних витрат.

Стрімке зростання державного та гарантованого державою боргу України обумовлено не лише потребами у фінансуванні бюджетних програм, але й кризовими явищами у світовій та національній економіці, необхідністю забезпечення обороноздатності та економічного відновлення, у тому числі за допомогою надання державних гарантій. За таких умов необхідним є не лише проведення виваженої боргової політики, але й забезпечення ефективності й результативності використання кредитних ресурсів та спрямування частини запозичених коштів у фінансування проектів розвитку економіки.

Частка зовнішнього державного та гарантованого державою боргу на кінець 2008 р. становила 75,36% загальної суми державного та гарантованого державою боргу, а на кінець 2014 р. – 55,58%, тобто очевидні структурні зсуви щодо скорочення частки даної складової при зростанні її абсолютних розмірів у 2008–2014 рр. у 4,28 рази.

Надходження від зовнішніх державних запозичень мають тенденцію, що пов'язана не лише з особливостями боргової політики держави, але й із співпрацею з міжнародними фінансово-кредитними організаціями, тенденціями на національному та міжнародних боргових ринках. Кошти від МВФ та інших міжнародних організацій економічного розвитку з 2008 р. по теперішній час відіграють вирішальну роль. Станом на 31.12.2014 р.

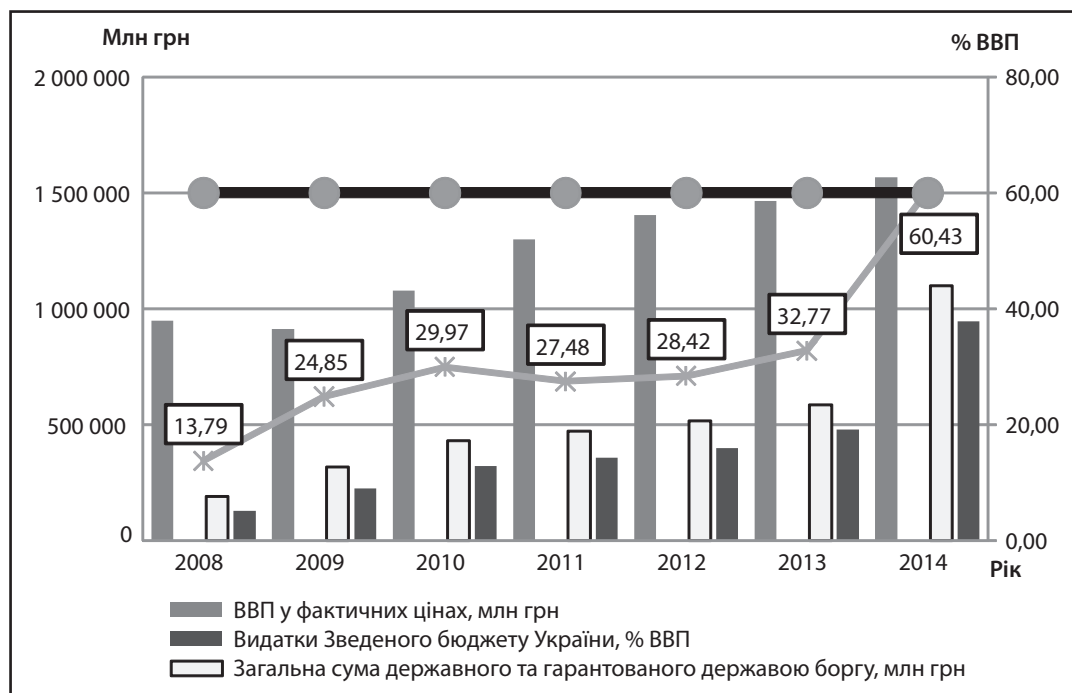

Рис. 3. Показники державного та гарантованого державою боргу України у 2008–2014 рр. [1]

21,53% державного та гарантованого державою боргу припадає на заборгованість перед міжнародними фінансово-кредитними організаціями, у тому числі перед МВФ 5,67%, або 5549,02 млн дол. США. Надходження від зовнішніх зовнішніх запозичень у 2014 р. становили 95,6 млрд грн., що на 43,1 млрд грн, або в 1,8 рази більше, ніж у 2013 р. [6].

Використання зовнішніх державних запозичень має багатогранний вплив на економіку та суспільний розвиток держави як позичальника та гаранта. Тісний зв'язок прослідковується, з одного боку, у формуванні додаткових ресурсів понад ВВП країни-позичальника (додатково залучено коштів, що дорівнюють 10,97% сукупного ВВП України за 2008–2014 рр.) та, з іншого, впливає на стан грошового та валютного ринків, золотовалютні резерви суверенного позичальника, структуру боргового портфеля держави та залежність бюджетних видатків від курсу національної валюти по відношенню до валюти виплати боргу.

Борговий механізм дозволяє впливати на структуру боргового портфеля держави в розрізі валют боргу, які свідчать про залежність позичальника від конкретних валют, що займають найбільшу питому вагу у структурі державного боргу. Найбільші частки боргового портфеля України станом на 31.12.2014 р. припадають на долар США – 44,89%, українську гривню – 38,32%, ЄВРО – 10,90%.

Важливим завданням функціонування боргового механізму є своєчасність та повнота виплат з обслуговування та погашення боргу. Витрати з обслуговування та погашення боргів здійснюються у термінах, обсягах та валютах, визначених умовами випуску, обігу й погашення боргових паперів чи відповідно до умов кредитування. Статті бюджетних витрат з обслуговування та погашення державного боргу в Україні є захищеними, а витрати здійснюються відповідно до сформованих боргових зобов'язань, а також нормативно-правових актів, за якими виникають державні боргові зобов'язання, незалежно від обсягу коштів, визначеного на таку мету законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) [3].

Протягом 2008–2014 рр. спостерігається постійне зростання витрат державного бюджету на обслуговування державного боргу країни (за виключенням 2011 р.). Основними причинами цього вважаємо зростання обсягів самих запозичень держави, які здійснюються як із внутрішніх, так із зовнішніх джерел, нестабільність курсу національної валюти. У 2014 р. порівняно з 2008 р. частка витрат на обслуговування державного боргу з бюджету зросла у 12,7 рази, зокрема витрати з обслуговування державного боргу у 2014 р. зросли у порівнянні з 2013 р. на 16,3 млрд грн (на 51,5%) [6].

Складність функціонування боргового механізму виявляється (на що вже зверталася увага) у взаємообумовленості різних факторів та умов, які формують прямий (безпосередній) та непрямий (опосередкований) вплив на державний бюджет і національну економіку. Так, скорочення золотовалютних резервів держави, нестабільність грошового та валютного ринків та інші

чинники призвели до коливань валютного курсу української гривні, формування додаткових потреб у державних запозиченнях, що, у свою чергу, вплинули на бюджетні витрати з обслуговування й погашення державного боргу.

Активне використання боргового механізму фінансування економіки в останні роки формує довгострокові боргові зобов'язання уряду. При позитивному сальдо «чистого залучення» коштів варто враховувати існування таких зобов'язань до 2040-го і подальших років з урахуванням новостворених боргів. Тому надзвичайно важливим є не лише використання такого дієвого методу фінансування відновлення та розвитку, але й забезпечення фективності функціонування системи управління сформованим державним боргом [8].

Окремий спектр боргового механізму фінансування розвитку держави займає надання державою гарантій суб'єктам господарювання при залученні кредитних ресурсів. Використання таких гарантій має відігравати стимулюючу роль для розвитку економіки, територіальних громад, підприємницької активності тощо. Враховуючи український досвід накопичення, обслуговування та погашення таких боргів, вважаємо що механізм управління гарантованим боргом потребує вдосконалення методичних, інституційних, організаційних і нормативно-правових засад. Його недосконалість призводить до нарощування гарантованих державою боргів, формування простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державним бюджетом за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії, відсутність механізмів ефективного управління ними та значних бюджетних витрат щодо обслуговування таких боргів.

Станом на 01 січня 2015 р. гарантований державою борг становить 153802,25 млн грн, при цьому прострочена заборгованість суб'єктів господарювання перед державою за кредитами (позиками), залученими під державні гарантії, становить 30095,25 млн грн, а платежі з державного бюджету для виконання державою гарантійних зобов'язань за 2014 р. становили 1882,14 млн грн [6]. Заборгованість позичальників, по яким існує державна реєстрація припинення діяльності юридичної особи в результаті її ліквідації, на 01 січня 2015 р. становила 3706,1 млн грн, тобто – 12,3% від усієї простроченої заборгованості перед Державним бюджетом України.

Намагання уряду скоротити, компенсувати, відшкодувати державні витрати на виконання обов'язків гаранта не завжди досягають успіху, що відображає недосконалість механізму управління гарантованим державою боргом. Так, у 2000 р. було проведено відкриті аукціони з продажу права вимоги за простроченою заборгованістю понад 2 роки, а у 2006 і 2008 рр. – заборгованості понад 3 роки. Реалізація прав вимоги здійснювалася з дисконтом 50%, що передбачало списання суми дисконту з позичальників. Основою списання був продаж з дисконтом векселів Міністерством фінансів, переданих йому боржниками [2, 13, 14]. Такі дії призвели до втрати державним бюджетом половини фінансових ресурсів від суми такої заборгованості.

Зазначене свідчить про важливість, складність та багатовекторність шляхів удосконалення боргового механізму фінансування державних витрат у контексті фінансування економічного розвитку держави.

ВИСНОВКИ

Використання боргового механізму фінансування державних витрат дозволяє формувати додаткові фінансові ресурси в розпорядженні уряду з внутрішніх і зовнішніх джерел, забезпечувати регулювання економічного розвитку територіальних громад і регіонів, а також стимулювання підприємницької активності шляхом перерозподілу фінансових ресурсів через систему державного кредиту, у тому числі шляхом надання урядових гарантій. Важливим є забезпечення результативності та ефективності використання позикових ресурсів.

Удосконалення боргового механізму фінансування державних витрат має відбуватися комплексно, враховуючи потреби методичних, інституційних, організаційних і нормативно-правових новацій, а також забезпечуючи його ефективність та результативність з урахуванням світового досвіду. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджет України 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014: статистичні збірники / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/>
2. Бюджетна система : підруч. / За наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр навч. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – С. 640 – 687.
3. Бюджетний кодекс України : від 08.07.2010 р. № 2456-17 зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / І. Я. Чугунов, А. В. Павелко, Т. В. Канєва та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – С. 222 – 249.
5. Драчук Ю. В. Державний борг у фінансовій політиці України / Ю. В. Драчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 10 (53). – С. 3 – 8.
6. Звіт про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=414127&cat_id=413628
7. Капітальні інвестиції за джерелами фінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Кучер Г. В. Ефективність системи управління державним боргом в Україні / Г. В. Кучер // Фінанси України. – 2012. – № 6. – С. 44 – 57.
9. Кучер Г. В. Управління державним боргом : опорний конспект лекцій / Г. В. Кучер. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2013. – 86 с.
10. Кучер Г. В. Управління державним боргом : підручник. – Київ : КНТЕУ, 2002. – 342 с.
11. Міжнародна конференція ООН по фінансуванню розвитку 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/295/19/PDF/N0229519.pdf?OpenElement>
12. Про затвердження положення про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом : Наказ Міністерства фінансів України від 16.06.2010 № 461 [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=255474

13. Про затвердження Порядку взаємодії Державної податкової адміністрації України, Міністерства фінансів України та Державного казначейства України про відшкодування сум податку на додану вартість у рахунок погашення простроченої заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою на зворотній основі : Наказ Державної податкової адміністрації України, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України від 14.12.2006 р., № 68/168/46 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/>

14. Про порядок продажу у 2008 році прав вимоги погашення простроченої понад три роки заборгованості перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою, наданою на поворотній основі: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2008 р., № 299 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/>

15. Global Risks 2012 Seventh Edition [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/global-risks-2012/>

REFERENCES

- "Biudzhety Ukrainy 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014" [Budget Ukraine 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/>
- Biudzhetna sistema* [The budget system]. Kyiv; Ternopil: Tsentr uchbovoi literatury; Ekonomichna dumka, 2012.
- Chuhunov, I. Ya. et al. *Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren* [State financial regulation of economic reforms]. Kyiv: KNTEU, 2015.
- Drachuk, Yu. V. "Derzhavnyi borh u finansovii politytsii Ukrainy" [Public debt in the financial policy of Ukraine]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 10 (53) (2005): 3-8.
- "Global Risks 2012 Seventh Edition". <http://reports.weforum.org/global-risks-2012/>
- "Kapitalni investytsii za dzherelamy finansuvannia" [Capital investments by source of funding]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Kucher, H. V. "Efektyvnist systemy upravlinnia derzhavnym borhom v Ukraini" [The efficiency of public debt management in Ukraine]. *Finansy Ukrainy*, no. 6 (2012): 44-57.
- Kucher, H. V. *Upravlinnia derzhavnym borhom* [Public debt management]. Kyiv: KNTEU, 2013.
- Kucher, H. V. *Upravlinnia derzhavnym borhom* [Public debt management]. Kyiv: KNTEU, 2002.
- [Legal Act of Ukraine] (2010). http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=255474
- [Legal Act of Ukraine] (2006). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/>
- [Legal Act of Ukraine] (2008). <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/>
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
- "Mizhnarodna konferentsiia OON po finansuvanniu rozvytku 2002 r." [UN International Conference on Financing for Development in 2002]. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/295/19/PDF/N0229519.pdf?OpenElement>
- "Zvit pro vykonannia Zakonu Ukrainy "Pro Derzhavnyi biudzhety Ukrainy na 2014 rik"" [Report on the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2014"]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=414127&cat_id=413628